

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Психолого-педагогічний факультет
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри _____

Реєстраційний № _____
«__» _____ 20__ р.

**СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ
ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА**

студентки групи ЗСПм-22
ступінь вищої освіти «магістр»
психолого-педагогічний факультет
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
освітньо-професійна програма «Соціально-
педагогічна робота з дітьми та молоддю»
Чубенко Вікторії Сергіївни

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент
Шимко Ія Миколаївна

Оцінка:
Національна шкала _____
Шкала ECTS _____ Кількість балів _____
Голова ЕК _____
(підпис) (прізвище та ініціали)
Члени ЕК _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Чубенко Вікторія Сергіївна підтримаю політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що дана кваліфікаційна робота виконана самостійно та не містить академічного плагіату, фальсифікації. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на джерело. Із чиним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або незадовільно.

Роботу виконано на кафедрі соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету Міністерство освіти і науки України.

Захист кваліфікаційної роботи відбудеться “ 9 ” грудня 2023 року об _____ годині на засіданні комісії з атестації здобувачів вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки освітньо-професійна програма "Соціально - педагогічна робота з дітьми та молоддю".

Адреса: навчальний корпус № 4 Криворізького державного педагогічного університету, Дніпропетровська обл., м. Кривий Ріг, вул. Героїв АТО, буд.79А.

Науковий керівник: Шимко Ія Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки кафедри Криворізького державного педагогічного університету.

Рецензент: Василюк Тамара Григорівна

кандидат педагогічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	10
1.1. Завдання, сутність і значущість поняття соціальна адаптація дітей молодшого шкільного віку	10
1.2. Поняття інвалідність, її види та категорії. Соціально-психологічна характеристика дітей з інвалідністю.....	13
1.3. Соціально-педагогічні умови адаптації дітей з інвалідністю в умовах освітнього середовища.....	16
Висновки до першого розділу.....	21
РОЗДІЛ 2. ПОБУДОВА СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	23
2.1. Дослідження адаптації дітей та спроможності засвоєння дітьми з інвалідністю навчальної програми.....	23
2.2. Формування навичок соціальної адаптації дітей з інвалідністю.....	25
Висновки до другого розділу.....	28
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЯХІВ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩІ.....	29
3.1. Вивчення та аналіз проблеми соціальної адаптації дітей з інвалідністю в умовах освітнього середовища.....	29
3.2. Дослідницька робота з вирішення проблем соціальної адаптації дітей з інвалідністю в умовах освітнього процесу.....	32
Висновки до третього розділу.....	40
ВИСНОВКИ.....	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45

Умовні скорочення

ООП- особливі освітні потреби

МОН- Міністерство освіти і науки

ООН- Організація об'єднаних націй

ВСТУП

“Включення” дітей з інвалідністю в освітнє середовище на сьогодні є однією з актуальніших педагогічних проблем. Зазначена проблема інтегрування дітей даної категорії пов’язана з дезадаптацією дітей в цілому.

Оскільки соціально-педагогічна адаптація здійснюється через засвоєння, прийняття соціальних, моральних норм і цінностей суспільства, як у широкому розумінні, так і стосовно найближчого соціального оточення - колективу, групи, родини і є процесом становлення відповідності особистості навколишньому середовищу. Важливе значення в дослідженні процесу адаптації дітей з інвалідністю в загальному освітньому закладі мають науково-експериментальні розробки в таких аспектах, як:

- теоретико-методологічні засади адаптації дітей з інвалідністю в умовах освітнього середовища;
- комплексна взаємодія педагогів, психологів, медиків і батьків у період адаптації дитини;
- соціально-педагогічні умови забезпечення адаптації дитини з інвалідністю.

Засвоєння дітьми з інвалідністю соціального досвіду, впровадження їх в існуючу систему суспільних відношень потребує від суспільства певних додаткових заходів, засобів та зусиль. Спільне навчання повинне не тільки гарантувати право дитини з особливими потребами не бути ізольованою від інших, але й забезпечити їй можливість відвідувати навчальний заклад, який би вона обрала, якщо була б здоровою адаптація та соціалізація, профорієнтація та в подальшому працевлаштування.

Право людини на освіту визначається одним з основоположних прав і закріплене практично в усіх ключових документах ООН. Найбільш фундаментальним з них є Загальна Декларація прав людини, що визнана на міжнародному рівні та прийнята і проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 10 грудня у 1948 р. Мова у ній йде про рівність прав “всіх людей без винятку...”. Неодмінно помітних змін набуває прагнення

суспільства змінити ситуацію з особливими освітніми потребами дітей на краще. Це підтверджує на державному рівні прийнято відповідне законодавство, що обґрунтовує створення систем інклюзивної освіти та дозволяє в повному обсязі знаходити рішення порушених проблеми. Право на освіту мають всі діти, зокрема, учні з інвалідністю [37].

Актуальність дослідження зумовлена існуванням наступних об'єктивних розбіжностей:

- між недостатнім ступенем наукової дослідженості адаптації дітей з інвалідністю в освітньому середовищі;
- між реалізації потреб людей з інвалідністю як однією з груп в умовах суспільства.

Про актуальність проблеми яку порушує наше дослідження, також, свідчить зростаючий науковий інтерес дослідників.

Проблеми соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, їх інтеграції у середовище закладів освіти, а також питання готовності майбутніх педагогічних кадрів до роботи з дітьми з інвалідністю в умовах інклюзивної освіти, досліджували такі науковці, як В.Бондар, О.Горбатюк, Д.Депплер, Н.Лалак, Т.Лорман, Д.Харві, В.Шищенко, Ю.Шумилівська та інші.

Проблеми адаптації в контексті соціології досліджували Г.Ю.Айзенк, І.Бех, Г.Гартманн, А.Еспінас, Ж.Піаже, Г.Спенсер, Т.Кравченко, П. Лілієнфельд, К. Роджерс, З.Фрейд, А.Шефле.

Це і зумовило вибір теми кваліфікаційної магістерської роботи: ***“Соціальна адаптація дітей з інвалідністю в умовах освітнього середовища”***.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, перевірити ефективність соціально-педагогічних умов щодо соціальної адаптації дітей з інвалідністю в освітньому середовищі та розробити програму.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність і значущість поняття “соціальна адаптація”, “соціальна адаптація дітей”;

2. Визначити соціально-психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку з інвалідністю;

3. Дослідити особливості соціальної адаптації дітей молодшого шкільного віку з інвалідністю ;

4. Проаналізувати соціально - педагогічні умови, що сприяють соціальній адаптації дітей молодшого шкільного віку з інвалідністю;

5. Розробити програму для формування навичок соціальної адаптації дітей молодшого шкільного віку з інвалідністю .

Об'єкт дослідження: процес соціальної адаптації дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку в умовах освітнього простору.

Предмет дослідження: соціально-педагогічні умови соціальної адаптації дітей з інвалідністю в освітньому середовищі.

Гіпотеза дослідження полягає у твердженні, що соціальна адаптація буде успішною за умови чіткого виявлення та розуміння понять як соціальна адаптація; за врахування особливостей та типології дітей з інвалідністю; визначення соціально-педагогічних умов соціальної адаптації, розробки програми для формування навичок соціальної адаптації дітей з інвалідністю.

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань було використано такі **методи дослідження:**

- *теоретичні* (аналіз відповідної педагогічної літератури) з метою розкриття теоретичних та концептуальних основ дослідження;

- *емпіричні* (анкетування, тестові методики, спостереження, бесіда, вимірювання);

- *статистичні* (методи статистичного аналізу).

Практична значимість дослідження заключається в подальшому використанні розробленої нами програми соціально-педагогічної діяльності з дітьми з інвалідністю молодшого віку в умовах освітнього середовища соціальним педагогом та корекційними педагогами.

Апробація результатів дослідження: проміжні результати дослідження представлено в друкованому збірнику тезами на тему "Соціально-педагогічні аспекти навчання дітей з інвалідністю" "Сучасна освіта в реаліях та перспективах: соціально-педагогічний аспект": збірник наукових і науково-методичних праць [електронний збірник] / редкол. І. Шимко, Т. Василюк, І. Лисоконь, З. Мірошник, І. Размолодчикова та А. Зичков. Вип. 5. Кривий Ріг: КДПУ, 2023. С. 42-44.

База дослідження: дослідження проводилося на базі КГ № 10 КМР

Кваліфікаційна робота складається: з вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (45).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

1.1. Завдання, сутність і значущість поняття соціальна адаптація дітей молодшого шкільного віку

Термін “адаптація” вперше був введений німецьким фізіологом Аубертом у 1865 році для характеристики явища “приспосовування” органів чуття на дію подразників. Але з розвитком наукових досліджень у різних галузях дане поняття охопило суттєві характеристики різних явищ та процесів, що спостерігаються не тільки у фізіології [42].

Розрізняють два види адаптації: біофізіологічну та психологічну.

Біофізіологічна адаптація - це адаптація організму до стійких і мінливих умов середовища, а втім до змін у самому собі. Відповідним для біологічної адаптації людини є те, що він може використовувати різноманітні допоміжні засоби, що є продуктами його діяльності.

Психологічна адаптація є процесом наближення внутрішнього світу людини до соціальних та соціально-психологічних вимог середовища, умовам суспільного життя людей для виконання відповідних соціальних ролей. Це встановлення гармонії внутрішніх і зовнішніх умов життя і діяльності особистості. Психологічна адаптація відбувається практично протягом усього життя людини.

Виділяють два види психологічної адаптації: соціальну та екологічну.

Метою дослідження є соціальна адаптація, тому цей вид адаптації розглянемо більш докладніше.

Соціальна адаптація - це характерна форма соціальної активності, пов'язана з пристосуванням об'єктивних і суб'єктивних рис особистості у відповідність до нових соціальних умов. Людині все життя доводиться адаптуватися до мінливих умов життя, але пік її соціальної адаптації припадає на молодший шкільний вік.

Енциклопедія визначає соціальну адаптацію як “...пристосування людини до умов соціального середовища, яке залежить від цілей, ціннісних орієнтацій, потреб, мотивів, а також від того, наскільки індивід сприймає себе себе і свої соціальні зв’язки як належні...” [9].

Аналізуючи праці наукових діячів можна зробити висновки, що соціальна адаптація є одним з важливих механізмів соціалізації та показником ступеня інтеграції. Соціальна адаптація відбувається під час різних видів діяльності (навчання, спілкування, праця, гра) і самосвідомості людини.

Кожний віковий період є важливим етапом психічного розвитку, який має низку змін, що становлять індивідуальність особистості дитини на даному етапі його розвитку. Згідно з зазначеним може говорити про соціально - педагогічні особливості, властиві дітям певного віку.

Початок шкільного життя розпочинається з молодшого шкільного віку який відповідає віковому періоду розвитку дитини від 6/7 до 10/11 років. Як особливий період в житті дитини він виділяється активним розвитком особистості, психічних, пізнавальних процесів, емоційної та мотиваційної, ціннісної сфери. Цей відносно спокійний вік фізичного розвитку, який характеризується активним анатомічним та фізіологічним дозріванням організму й функціональним вдосконаленням мозку. Основні властивості нервової системи подібні до властивостей нервової системи дорослих. Це перехідний період, під час якого дитина поєднує в собі риси як дошкільного, так і в молодшому шкільному віці.

Соціальна адаптація в дитячому віці відрізняється від аналогічного процесу у дорослих, тож, на нашу думку, необхідно зазначити, що таке соціальна адаптація дитини. Соціальна адаптація дитини - це процес перебудови діяльності та поведінки молодшого школяра в нових для нього умовах, який має за основу комплексну систему заходів для засвоєння нових форм соціальної активності пов’язаних зі зміною статусу.

Аналізуючи вище зазначене, соціальна адаптація дітей молодшого шкільного віку є особливою та складною водночас, тому віковий період який

буде підґрунтям нашого дослідження це саме молодший шкільний вік. Доцільно, на нашу думку, даний віковий період дослідити більш докладніше.

У працях А.Дусавицького та Д.Ельконіна найчастіше зазначено про молодший шкільний вік. Соціально-педагогічні особливості у дітей навчально-виховному процесі молодшого шкільного віку були предметом дослідження І.Беха та Л.Божовича. Майже всі питання, пов'язані з віковими особливостями розвитку дітей, котрі досліджували видатні вчені, залишаються актуальними і сьогодні та разом з тим потребують нових наукових досліджень та розробок з урахуванням сучасних змін, суспільних запитів і потреб .

У своєму дослідженні український психолог І.Бех дійшов висновку, що у дітей молодшого шкільного віку "...значно підвищується загальна психологічна чутливість до виховних впливів, що сприяє розширенню зони найближчого морального розвитку. Потреба зазирнути всередину себе підвищує рівень їхньої свідомості та ефективності регуляторних функцій. Як наслідок, у поведінці та діяльності дітей молодшого шкільного віку дедалі помітнішими стають відповідальні наміри..." [5, с. 838]. Діти зберігають багато дитячих рис, таких як легковажність і наївність, але в їхній поведінці зникає дитяча безпосередність, з'являється інша логіка мислення.

Основи багатьох психічних якостей людини закладаються саме в даному віковому періоді. Нові якості з'являються й розвиваються в процесі навчальної діяльності. Довільність, внутрішнє планування дій та рефлексія є основними новоутвореннями у дітей молодшого шкільного віку. Таким чином, психіка дитини досягає рівня розвитку, необхідного для подальшого навчання в середній ланці і для нормального переходу в підлітковий вік з його особливими можливостями й вимогами. Основною особистісною характеристикою дитини молодшого шкільного віку є усвідомлення внутрішньої позиції. Таким чином, молодший шкільний вік являється сенситивним періодом становлення особистості дитини як повноцінного члена суспільства. Від адаптації дитини в початковій школі залежить все її подальше життя. Соціальна адаптація - це впровадження дитини в колектив однолітків,

прийняття норм, правил поведінки існуючих в суспільстві, пристосування до умов перебування, в процесі якого формується самосвідомість і рольова поведінка, здатність до самоконтролю, самообслуговування, адекватних зв'язків з оточуючим її суспільством.

1.2. Поняття інвалідність, її види та категорії. Соціально-психологічна характеристика дітей з інвалідністю

Згідно з Декларацією про права інвалідів, можна зазначити, що “інвалід”- будь-яка особа, яка не має фізичної можливості повністю або частково задовольнити потреби нормального особистого, соціального життя в силу вади, будь то природженої чи набутої [<http://portal.rada.gov.ua/rada/>].

Сучасний український довідник пояснює, що “інвалід - це особа, яка частково або повністю втратила працездатність внаслідок пошкодження, хвороби, каліцтва чи старості, а інвалідність є станом інваліда” [9].

“Інвалідність” у дитячому віці науковці визначають по різному одні як, визначають як стан стійкої соціальної дезадаптації, зумовлений хронічними захворюваннями чи патологічними станами, інші як стан різко обмежувальний можливість включення дитини в адекватні віком виховні та педагогічні процеси, у зв'язку з чим виникає необхідність у додатковому систематичному догляді за нею.

Згодом з'явився термін “діти з особливими потребами”. До цієї категорії належать діти, які мають “значні обмеження життєдіяльності, що призводять до соціальної дезадаптації внаслідок порушення росту та розвитку самообслуговування, орієнтації, контролю поведінки, до навчання, спілкування та майбутньої зайнятості” [11].

16 грудня 2009 року Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, яка була ратифікована Верховною Радою України призвела до того що модифікована розуміння поняття інвалідності забезпечені створення умов для людей з інвалідністю з іншими громадянами їх реалізації. Дане трактування має

розглядатися як комплексний підхід щодо створення належних умов. Конвенція ж про права людей з інвалідністю підкреслює на тому, що має бути зроблений акцент кожної держави на людей з інвалідністю а забезпечити їх основою, також конвенція про права людей говорить що проблема інвалідності не є проблемою людини, а проблемою суспільства і те що інвалідність має як взаємодія між людиною і його оточенням.

Інвалідність, як соціальний статус, виникає у результаті великої кількості бар'єрів, що будує суспільство стосовно людей з інвалідністю, наприклад, таких, як дискримінація та стигма: обмежена доступність послуг з охорони здоров'я та реабілітаційних послуг.

Хочемо звернути увагу на такі види інвалідності, як: вроджена й набута.

Вроджена інвалідність виникає в наслідок патогенних впливів під час пренатального періоду та травми під час народження. *Набута* інвалідність виникає у різні вікові періоди після народження в результаті хвороби чи травми і супроводжується пост-травматичним синдромом. Виділяють два види інвалідності (Рис.1.1).

Рис.1.1. Види інвалідності

[розроблено автором]

В.Й.Бочелюк та А.В.Турубарова визначили основні причини появи інвалідності у дітей:

- 1) Родові травми та неврологічні порушення;
- 2) Фізичні захворювання, такі як онкологічні та інфекційні захворювання;
- 3) Механічні або термічні травми;
- 4) Вроджені патології (генетичні порушення) [16].

Внаслідок повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої країни багато українських дітей отримали травми та поранення, які призвели до інвалідності, тому доцільно, на нашу думку, розглянути більш детально саме набуту інвалідність.

Набуту інвалідність у дитинстві слід аналізувати в контексті стадії розвитку дитини, оскільки прояви, вплив, лікування та відповідні наслідки, що призводять до інвалідності, змінюється відповідно віку. Наприклад, втрата кінцівки впливає на новонароджених та їх адаптацію інакше, ніж на 15-річного підлітка.

Діти в молодшому шкільному віці по іншому усвідомлюють, що вони мають певні дефекти і це може вплинути на їх поведінку та відносини з однолітками. Перед дитиною в даному віці з інвалідністю постає безліч нових проблем, які вона не завжди має змогу самостійно вирішити, виробити в себе механізми подолання труднощів, адекватні для нової ситуації. Діти повинні швидко адаптуватися до нових умов, видів діяльності, соціального оточення та соціальних ролей. На думку вчених, якщо вони не зможуть цього зробити, то будуть відчувати психічний та емоційний стрес, що негативно вплине на розвиток їхньої психічної системи та всієї особистості. В результаті у дитини формується психічний комплекс, який перешкоджає встановленню компенсації недостатності розвитку.

Такий процес ми можемо розглядати як шкільну дезадаптацію, якщо даний процес відбувається в закладі освіти то ми його можемо сприймати як шкільну дезадаптацію. Такий процес як правило є наслідком проблем з якими стикається дитина це може проявлятися певних конфліктах з однолітками

постійними невдачами, перенесення проблем на особистий рахунок. Гостро дана проблема постає перед дітьми з інвалідністю, адже для такої категорії дітей характерний ряд особистісних проблем, а саме, високий рівень тривожності, низька самооцінка, швидка втомлюваність, вразливість, сором'язливість, труднощі в взаєминах з дорослими та здоровими дітьми, тощо. В сукупності все це зумовлює формування у здобувачів освіти з інвалідністю під час навчання в закладі середньої освіти внутрішньоособистісні та міжособистісні конфлікти.

Якщо досліджувати розвиток дітей з даної категорії у віковому розрізі можна зазначити, що саме у молодшому шкільному віці спостерігається перевага негативних емоцій в наслідок труднощів під час адаптації, що порушує їх емоційний комфорт і психічну рівновагу, тому після максимального відновлення порушених функцій організму дуже важливо звернути увагу на відновлення дитини у соціальному та в подальшому в освітньому просторі.

Внаслідок сказаного вище можна зробити висновки, що дитяча інвалідність у вирії сучасних подій, є вкрай актуальною темою і неодмінно важливою являється соціальна-педагогічна адаптація та умови соціально-педагогічної адаптації дітей з інвалідністю саме в умовах освітнього середовища про які ми розглянемо в наступному розділі.

1.3. Соціально-педагогічні умови адаптації дітей з інвалідністю в умовах освітнього середовища

Освітній процес є неодмінною складовою життя людини. Період життя під час якого відбувається соціальна адаптація до освітнього середовища ускладнюється адаптацією до нових особливостей свого тіла, до нового статусу у дітей з інвалідністю, тому вважаємо за необхідністю розглянути особливості освітнього процесу з участю дітей з інвалідністю.

Як зазначалось в попередньому розділі, набута інвалідність серед дітей в Україні набуває шаленого оберту, а інвалідність є проблемою багатогранною,

безпосередньо пов'язаною з рівнем політичного, економічного, соціального розвитку людського суспільства, його культурою, освітою, мораллю та релігією.

Декларація про права людей з інвалідністю, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН у 1997 році, визначає, що людина з інвалідністю - це особа, яка через фізичні або психічні порушення, вроджені чи набуті, не здатні повністю або частково задовольняти вимоги нормального особистого або суспільного життя [<http://portal.rada.gov.ua/rada/>].

Уявлення про дитину з інвалідністю, як про дитину, не самостійну, безпорадну, часто супроводжується почуттям жалю до неї, що спонукає таку дитину, спілкуватися лише з подібними до себе, замикатися в особливій соціальній групі, основною ознакою якої є її ізолюваність. Як результат, це може бути відчуженість дитини її бездіяльність, адекватне сприймання середовища що призведе навіть до деградації.

Подолати подібну ситуацію можна лише за умови, коли і держава, і суспільство виявлять готовність сприймати інвалідність не як індивідуальну драму, від якої іншим, здоровим, в будь-який час завжди існує можливість відмежуватися, а як суспільне явище, для якого людина з інвалідністю та соціум є партнерами у взаємодії.

З метою вирішення питань “включення” дітей з інвалідністю у суспільне життя, на державному рівні розробляються та впроваджуються законодавчі акти стосовно системи освіти. Основні документи в Україні щодо інклюзивної освіти, яка являється основою інтеграції дітей з особливими потребами в освітній простір зазначені в нижче таблиці 1.1.

Важливим механізмом соціалізації, як інтеграції є соціальна адаптація, яка може відображати через самосвідомість людини в різних видах діяльності, том педагогічна інтеграція буде виступати одним найважливішим компонентом соціалізації.

Таблиця 1.1.**Основні документи щодо інклюзивної освіти в Україні**

№	Дата прийняття документу	Вид документа	Назва документа
1	2011	Закон	“Порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх закладах”
2	2007	Закон	“Закон про освіту”
3	2016	Розпорядження	“Концепція Нової Української школи”
4	2018	Постанова	“Державний стандарт початкової освіти”
5	2018	Наказ	Про затвердження примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти

Розглядаючи педагогічну інтеграцію ми розуміємо її як певний навчальний просторі з загальноосвітньої програмою до якої залучаються діти з інвалідністю. Така педагогічна інтеграція має на меті соціальну освіту яка має відбуватися в межах навчального заклад, в класах де перебувають діти з інвалідністю які пройшли діагностику що до фізичних та когнітивних здібностей. Однак травма та порушення здоров'я спричиняють негативні зміни в Я-концепції особистості та формування негативних моделей поведінки та емоцій. Негативна реакція суспільства та відсутність доступних умов для повноцінного життя прискорюють виникнення деструктивних змін, поглиблюють відчуття суб'єктивної неповноцінності і тотожністю з образом “Я-інвалід”, викликають у дитини відчуття власної неповноцінності, безсилля, пасивності у взаємодії з оточуючим її середовищем та формують неадаптивні форми поведінки.

В багатьох наукових дослідженнях науковці зосереджуються увагу, на тому, яку важливу роль відіграють негативні емоції у психіці людей з інвалідністю та як вони впливають на їхнє ставлення до своїх фізичних, ментальних порушень. “Внутрішні” обмеження людей з інвалідністю значно ускладнюють їх контакт з навколишнім середовищем, обмежують їх участь у суспільному житті та негативно впливають на розвиток їх особистості.

Соціальна вразливість людей з інвалідністю пов'язана з впливом психологічних факторів, які формують їхнє ставлення до суспільства й утрудняє процес соціальної адаптації. Для того щоб адаптуватися до соціального середовища, необхідно підготувати вчителів та учнів школи, класу до сприйняття ними дитини з інвалідністю як звичайного учня. Тому важливо відзначити, що обмежена товариськість дитини (мало контактні діти) може бути наслідком різних причин: боязкості, вразливості, лякливості, емоційних порушень, незначної потреби у спілкуванні, це зумовлює розвиток характеристики мало контактних дітей. Не менш важливо зазначити характеристику особливостей мало контактних дітей (Рис.1.2)

Рис.1.2. Характеристика особливостей мало контактних дітей

[розроблена автором]

Вище відображеним можна зробити висновки, соціально-педагогічна робота з дітьми з інвалідністю має бути комплексною та охоплювати особливості фізичних можливостей і тим самим визначити основні умови, що сприяють психічному розвитку та адаптації таких дітей є подолання психологічних, соціальних бар'єрів, впровадження педагогіки партнерства і комфортного облаштування освітнього середовища для дітей зазначеної категорії.

Також, МОН України в методичних рекомендаціях щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами визначено перелік основних умов забезпечення архітектурної доступності та умов для організації навчання дітей з інвалідністю, а саме:

- доступність прилеглої території до будівлі закладу освіти (транспорті шляхи, паркування);
- безбар'єрний вхід (сходи, пандуси, вхід, вихід)
- безперешкодний рух у приміщеннях (коридори, ліфти, підйомники, позначення) [26].

Неодмінно, до основних умов, що сприяють психічному розвитку та адаптації дітей з інвалідністю освіта дітей з інвалідністю має відношення і практична спрямованість, так як доступна діяльність, насамперед, предметна, ігрова, комунікативна, і виступає джерелом знань про оточуючий світ, з допомогою якого цей світ пізнається та перетворюється учнем, а також різні види діяльності забезпечують можливість використання та закріплення навичок, роблять їх здобутком кожної окремої дитини, її власним досвідом, формують у неї вміння адаптуватися до соціального середовища. При цьому види допомоги ті, які мають надаватися кожній дитині, носять індивідуальний характер. Педагог перш за все повинен підходити до учня не з позиції, чого він не може через свій дефект, а з позиції, що він може, незважаючи на наявну ваду. Таким чином дитина повинна навчитися сприймати свою ваду як одну із своїх якостей, що виокремлює її серед інших.

Висновки до першого розділу

В будь якій країні світу категорія “діти з інвалідністю” є розповсюдженою. Особливих обертів дана категорія набирає в Україні з початком військових дій на території держави. Українські діти страждають від бойових дій з 2014 року. Війна наносить непоправні наслідки, які відтіняються на психологічному та фізичному здоров'ю українця. Величезна кількість дітей внаслідок травматизації під час військових дій на території нашої країни отримали інвалідність в тому числі і діти молодшого шкільного віку.

Молодший шкільний вік є вразливим періодом життя дитини, який характеризується появою психічних утворень, таких як сприйняття ролі учня, усвідомлення авторитету та ролі вчителя. Адаптація даного віку є ускладненою у дітей з інвалідністю.

Інвалідність у дітей свідчить про обмеження життєдіяльності та сприяє соціальній дезадаптації, яка зумовлена порушеннями у розвитку, труднощами у самообслуговуванні і спілкуванні та навчанні. Після проживання травматичних подій, які призвели до отримання дитиною статусу “дитина з інвалідністю”, найважливішою метою для неї є навчитись знову жити звичайним життям, в цьому може допомогти соціально-педагогічна інтеграція у соціальний та освітній простір.

Головною проблемою дітей з інвалідністю, є ізоляція від соціуму в якому вони будуть жити, розвиватись. Засвоєння дітьми з інвалідністю соціального досвіду, впровадження їх в існуючі систему суспільних відношень потребує від суспільства певних додаткових заходів, засобів та зусиль. Спільне навчання повинне не тільки гарантувати право дитини з особливими потребами не бути ізольованою від інших, але й забезпечити їй можливість відвідувати навчальний заклад, який би вона обрала, якби була здоровою адаптація та соціалізація, профорієнтація та в подальшому працевлаштування.

Діти з інвалідністю на сучасному етапі суспільного розвитку забезпечені такими ж правами, як і інші члени суспільства, але з огляду на особливості їх фізичних можливостей їм необхідно надавати спеціальні освітні послуги, які можливі при реформування освіти в напрямі інклюзії. Реформування освіти в напрямі інклюзії підтверджується змінами в законодавстві України, практичною діяльністю закладів освіти та узгоджується з основними міжнародними документами у сфері забезпечення прав дітей. Однак наразі невирішеними залишаються низка проблем, в першу чергу - дезадаптація дітей з інвалідністю та упереджене ставлення соціуму.

Засвоєння дітьми з інвалідністю соціального досвіду, впровадження їх в існуючу систему суспільних відношень потребує від суспільства певних додаткових заходів, засобів та зусиль. Спільне навчання повинне не тільки гарантувати право дитини з особливими потребами не бути ізольованою від інших, але й забезпечити їй можливість відвідувати навчальний заклад, який би вона обрала, якщо була б здоровою адаптація та соціалізація, профорієнтація та в подальшому працевлаштування.

На думку експертів, якщо вчителі не будуть позитивно, толерантно з повагою відноситися до дитини, вони не досягнуть успіху.

Отже, соціально - педагогічна адаптація дітей з інвалідністю особливо молодшого шкільного віку є важлива як засіб інтеграції осіб з обмеженими можливостями в соціум, в подальшому швидкої здорової соціалізації.

РОЗДІЛ 2. ПОБУДОВА СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

2.1. Дослідження адаптації дітей та спроможності засвоєння дітьми з інвалідністю навчальної програми

На сучасному етапі розвитку особистості особливістю соціально-педагогічних досліджень полягає в розгляді соціалізації як процесу, що відображає хід соціального формування особистості в конкретному соціокультурному середовищі. При цьому випадку соціалізація є складним й багатофакторним процесом, у ході якого індивіди набувають людських властивостей і якостей, спрямованість якого визначається конкретною соціальною ситуацією.

Для кращого засвоєння дітьми з інвалідністю навчальної програми необхідне відповідно організоване освітнє середовище.

Науковці розглядають освітнє середовище як систему, яка формує особистість та дає можливість для її розвитку через соціальне та предметно-просторове оточення. Існує модель освітнього середовища (Рис.2.1)

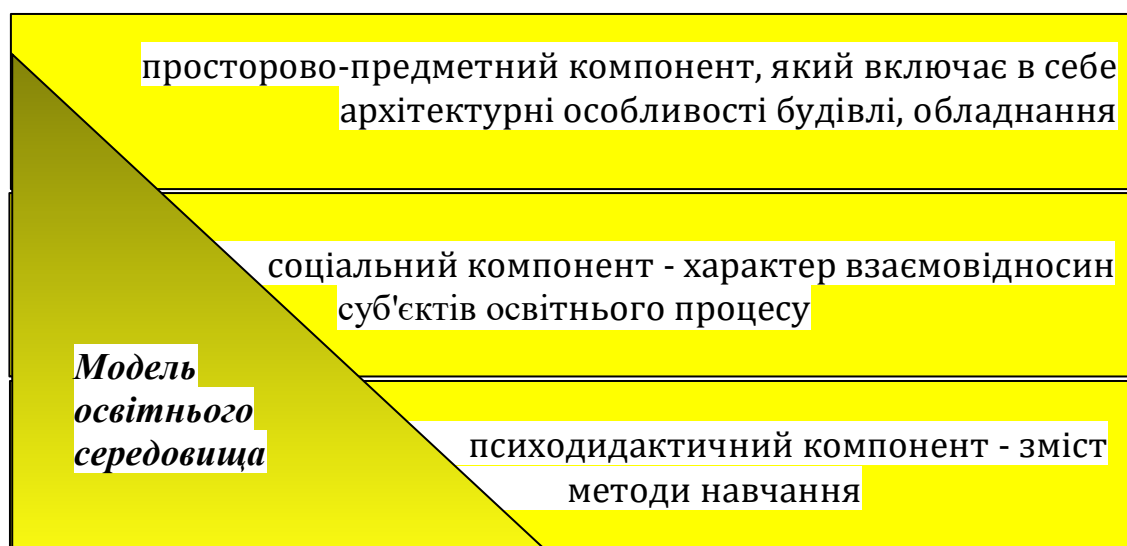

Рис.2.1. Модель освітнього середовища

[розроблено автором]

Організація освітнього середовища з ухилом на інклюзивну освіту передбачає реалізацію послідовних дій.

На I етапі - організація просторово-предметного середовища. На даному етапі створюють умови для безперешкодного проходу дітей з інвалідністю до закладу.

На II етапі - організовується взаємодія суб'єктів освітнього процесу. Даний етап передбачає формування позитивного ставлення учнів.

На III етапі - відбувається розробка освітньої програми, які враховують індивідуальні потреби дітей з інвалідністю [6].

Згідно з данною моделлю організація освітнього середовища допомагає створити для дітей з інвалідністю умови успішної соціалізації.

Загостримо увагу саме на етапі взаємодії суб'єктів освітнього процесу який, на нашу думку, є головним компонентом для успішної адаптації та формування спроможності засвоєння дітьми з інвалідністю навчальної програми. Здатність до співпраці та необхідність в спілкуванні, являються важливими аспектами для організації взаємодії та особистісного розвитку суб'єктів освітнього процесу, це мета нашого дослідження.

У дітей з інвалідністю соціальна адаптація проходить складніше та довше ніж у дітей без фізичних обмежень, тому діти зазначеної категорії мають потребу в інклюзивному навчанні.

Розглядаючи інклюзивне навчання ми вкладаємо поняття “інклюзивна освіта” і розуміємо її як процес в включення дітей які мають особливі потреби з дітьми “нормотипічними” які не мають певних порушень до навчання в одном просторі загальноосвітнього середовища. Інклюзивна освіта має за мету приділяти увагу особливостям розвитку, стану дитини та спрямована на забезпечення освіти без бар'єрів та інтеграцію в освітнє середовище дітей з інвалідністю. Головною метою є профілактика та подолання дезадаптації дітей з особливими потребами.

Для подолання дезадаптації дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку науковцями розроблено ряд методик. Одним з прикладів є методика оцінювання рівня шкільної мотивації та адаптації за Наталією Лускановою.

[<http://slavgorod-zosh.sumy.sch.in.ua/Files/downloads/Diagnostika%20rivnya%20shkilno%C3%91%20motivaci%C3%91%20jj%20adaptaci%C3%91.pdf>]

Дане анкетування проводиться індивідуально або групою. Під час опитування використовується бланк з готовими відповідями. Показник мотивації вираховується за окремою формулою. Зі схожою метою та не менш цікавим змістом науковцями представлені такі методики як: опитувальник для визначення рівня адаптації дитини до школи Л.М. Ковальнової, Н.Н. Тарасенко; методика “Школа звірів”

[https://pochclass.ucoz.ru/dm/diagnostika_adaptaciji_pershoklasnikiv.metod.zabez.pdf] проводиться з метою виявлення негативних емоцій до шкільного середовища; методика “Будиночки” за О.А.Ореховою, за основу має тест особистісних відносин та соціальних емоцій.

Данні методики допоможуть виявити ранні ознаки дезадаптації та спроможність засвоєння дітьми з інвалідністю навчальної програми для подальшої успішної інтеграції в освітнє середовище.

2.2. Формування навичок соціальної адаптації дітей з інвалідністю

Соціальна адаптація дітей з інвалідністю - це процес пристосування дитини до соціального середовища та формування навичок соціальної адаптації. Соціальні навички - це вміння людини, які вона використовує для взаємодії та спілкуванню з оточуючими. Формування навичок починається в ранньому дитинстві та досягають обертів в молодшому шкільному віці. Для формування навичок соціальної адаптації дітей вказаної категорії на основі теоретичного аналізу та практичного досвіду нами була розроблена програма “Адаптація дитини молодшого шкільного віку з інвалідністю в освітньому середовищі”. Програма містить низку заходів завдяки яким нами було

виявлено та скореговано прояви дезадаптації дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку. Розглянемо аспекти нашої програми “Адаптація дитини молодшого шкільного віку з інвалідністю в освітньому середовищі” які представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Програма
“Адаптація дитини молодшого шкільного віку з інвалідністю в освітньому середовищі”

№	Вид роботи	Мета роботи	Виконавці
<i>Діагностична робота</i>			
1	Спостереження за адаптацією дітей з набутою інвалідністю до освітнього середовища на початку дослідження та під час соціально-психологічної роботи.	Виявити ознаки дезадаптації на початку дослідження та прослідкувати за позитивною динамікою протягом роботи з дітьми.	Соціальний педагог, класний керівник, діти з інвалідністю
2	Проективний тест особистих відношень, соціальних емоцій і ціннісних орієнтацій “Будиночки”.	Виявити емоційне ставлення до шкільного середовища.	Соціальний педагог, діти з інвалідністю
3	Тест шкільної тривожності Філіпса.	Вивчити рівень тривожності у зв’язку зі шкільним середовищем.	Соціальний педагог, діти з інвалідністю
<i>Корекційна робота</i>			
4	Заняття з елементами тренінгу “Вчимося спілкуватись з собою та іншими”:	Подолати прояви дезадаптації.	Соціальний педагог, діти з інвалідністю
	<i>Перше заняття:</i> вправа “Знайомство”, гра “Гості”, етюд слухаємо себе”, вправа “Шосте почуття”, малювання “Мій щасливий день”, етюд “Веселка”, етюд “Посмішка по колу”		Соціальний педагог, діти з інвалідністю
	<i>Друге заняття:</i> гра “Рукостискання”,		Соціальний педагог, діти з інвалідністю

	вправа “Музика почуттів”, гра “Я могутнє дерево”, вправа “Магія слова”, вправа “Концентричні кола”, вправа “Кран доброти”.		педагог, діти з інвалідністю
	<i>Третє заняття:</i> вправа “В ряд”, вправа “З ким я дружу”, вправа “Візьми себе в руки”, анкета “Ставлення до однокласників”, вправа на релаксацію.		Соціальний педагог, діти з інвалідністю
	<i>Четверте заняття:</i> етюд “Привітання”, вправа “Мені подобається твій...”, вправа “Ти мені дуже потрібен”,		Соціальний педагог, діти з інвалідністю
	<i>П’яте заняття:</i> Вправа “Аплодисменти”, вправа “Погода в моїй душі”, вправа “Прозорі картинки”, релаксація, вправа “Прощання”.		Соціальний педагог, діти з інвалідністю
	<i>Шосте заняття:</i> гра “Казка навпаки”, гра “Комплімент”, вправа “Іноземці в школі”, тестування “Емоції та почуття”, вправа “Австралійський дощ”.		Соціальний педагог, діти з інвалідністю
	<i>Сьоме заняття:</i> вправа “Урок і перерва”, вправа “Долоня”, вправа “Обличчя на сонці”, вправа на рефлексію.		Соціальний педагог, діти з інвалідністю
<i>Повторна діагностика</i>			
5	Проективний тест особистих відношень, соціальних емоцій і ціннісних орієнтацій “Будиночки”.	Виявити емоційне ставлення до шкільного середовища.	Соціальний педагог, діти з інвалідністю
6	Тест шкільної тривожності Філіпса.	Вивчити рівень тривожності у зв’язку зі шкільним середовищем.	Соціальний педагог, діти з інвалідністю

Данна програма виявилася ефективною та змістовною, що підтверджують данні які зазначені в наступному розділі.

Висновки до другого розділу

Для успішної соціально-педагогічної адаптації дитини молодшого шкільного віку з інвалідністю є важливим освітнє середовище, що включає як і зручне облаштування освітнього закладу так створення здорового клімату в освітньому середовищі, про що свідчить модель освітнього середовища. Щоб створити комфортне середовище для навчання дітей категорії що розглядається в даному дослідженні необхідно дотримуватися послідовних дій, які полягають в облаштуванні простору з безперешкодним пересуванням дитини з інвалідністю по закладу, формування позитивного ставлення учасників освітнього процесу до дитини з обмеженими можливостями та модифікація освітньої програми з урахуванням особливостей дітей з інвалідністю. Реалізувати даний алгоритм дій допоможе інклюзивна освіта, що являється основним інструментарієм для швидкої й комфортної соціально-педагогічної адаптації дітей з інвалідністю.

Для уникнення дезадаптації дітей науковцями були запроваджені методи для діагностування та підвищення показника мотивації, рівня адаптації, виявлення негативних емоцій, спроможності засвоєння навчальної програми. На основі зазначених методик нами була розроблена програма “Адаптація дитини молодшого шкільного віку з інвалідністю в освітньому середовищі”, як склали методи спостереження, проєктивні методики, заняття з елементами тренінгу.

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЯХІВ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

3.1. Вивчення та аналіз проблеми соціальної адаптації дітей з інвалідністю в умовах освітнього середовища

Діти молодшого шкільного віку з інвалідністю є вразливою частиною населення, які мають відхилення в процесі соціальної адаптації в тому числі і в умовах освітнього процесу в наслідок виникнення проблем соціальної нерівності та ізольованості дітей даної категорії. Для знаходження рішень подолання зазначених проблем в нашому дослідженні були використані такі методи:

1. Спостереження за адаптацією дітей з набутою інвалідністю до освітнього середовища на початку дослідження та під час соціально-психологічної роботи.
2. Діагностика адаптації дітей з інвалідністю в освітньому середовищі за допомогою такого психодіагностичного інструментарію:
 - проєктивний тест особистих відношень, соціальних емоцій і ціннісних орієнтацій “Будиночки”
[<http://www.psih.pp.ua/proektivniy-test-osobistisnih-vidnosin-sotsialnih-emotsiy-i-tsinnisnih-orientatsiy.html>];
 - тест шкільної тривожності Філіпса [<https://social-science.uu.edu.ua/article/543>];
3. Соціально-психологічна робота з дітьми з набутою інвалідністю:
 - заняття з елементами тренінгу “Вчимося спілкуватись з собою та з оточуючими”.
4. Повторна діагностика адаптації дітей з інвалідністю в освітньому середовищі.

Більш детально про вказані інструментарії які задіяні для досягнення наших цілей:

- **Спостереження.** Згідно зі словником вікової та педагогічної психології “Спостереження-це метод в якому за зовнішніми об’єктивними показниками робиться висновок про внутрішні психологічні особливості”. Спостереження в данному дослідженні є систематичним та проводиться за планом [32].

- **Проективний тест** особистісних відношень соціальних емоцій і ціннісних орієнтацій “Будиночки” розроблений О.А. Ореховою та має за основу кольорово-асоціативний експеримент А.М. Еткінда. Даний тест дає змогу діагностувати емоційну сферу дитини, особистісні уподобання та спрямованість мотивації [28].

Для проведення методики знадобиться: аркуш відповідей та вісім кольорових олівців, а саме, синій, червоний, фіолетовий, сірий, жовтий, чорний, коричневий, зелений. Дослідження триває 20 хвилин і складається з трьох завдань. У першому завданні діти обирають колір із шести запропонованих. На наступному етапі завдання дітей полягає в тому, щоб підібрати колір для розфарбування будиночків в яких “живуть” відповідні емоції. На третьому етапі виявляється ставлення до реальних сфер діяльності. Вибір кольору складає шкалу особистих уподобань дитини. До зібраних результатів застосовується шалювання з метою отримання вид соціальних почуттів дитини та з’ясувати пріоритетних з них.

- **Тест шкільної тривожності Філіпса** використовується для вивчення рівня тривожності дітей молодшого шкільного віку. В основі тесту лежить опитувальник який складається з 58 питань. Під час обробки питань соціальний педагог виділяє відповіді які не співпадають з ключем до тесту, що і буде свідчити про рівень тривожності у дитини яка приймає участь в тестуванні.

- **Заняття з елементами тренінгу “Вчимося спілкуватись з собою та з оточуючими”** спрямовані на зниження рівня тривожності, подолання негативних проявів у спілкуванні, розвиток навичок невербальної взаємодії. Корекційні заняття тривають 7 днів по 30-35 хвилин. Метою є зниження рівня

тривожності, розвиток комунікативних умінь, сприяння процесу становлення позитивних відносин. Про результати використання даних методик докладно в наступному розділі.

3.2. Дослідницька робота з вирішення проблем соціальної адаптації дітей з інвалідністю в умовах освітнього процесу

З метою дослідження та формування навичок соціальної адаптації дітей з інвалідністю нами було проведено дослідження в Криворізькій гімназії №10 КМР (офіційний сайт закладу Рис.3.1.)

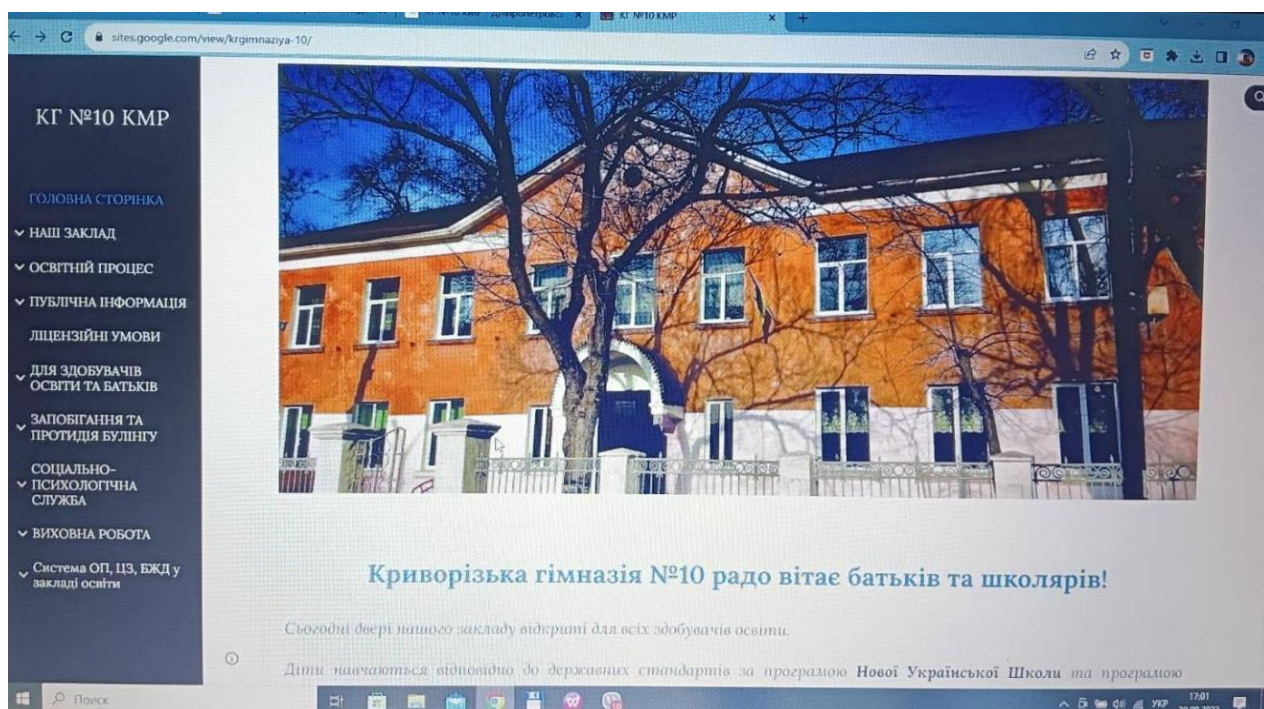

Рис .3.1. Офіційний сайт закладу

В даному закладі навчаються всього 313 дітей, 12 дітей з інвалідністю з них 8 дітей на інклюзивній формі навчання. Також в гімназії є клас інтенсивної корекції в якому навчаються 6 дітей з ООП (сторінка інклюзивної освіти гімназії на офіційному сайті закладу (Рис.3.2.)

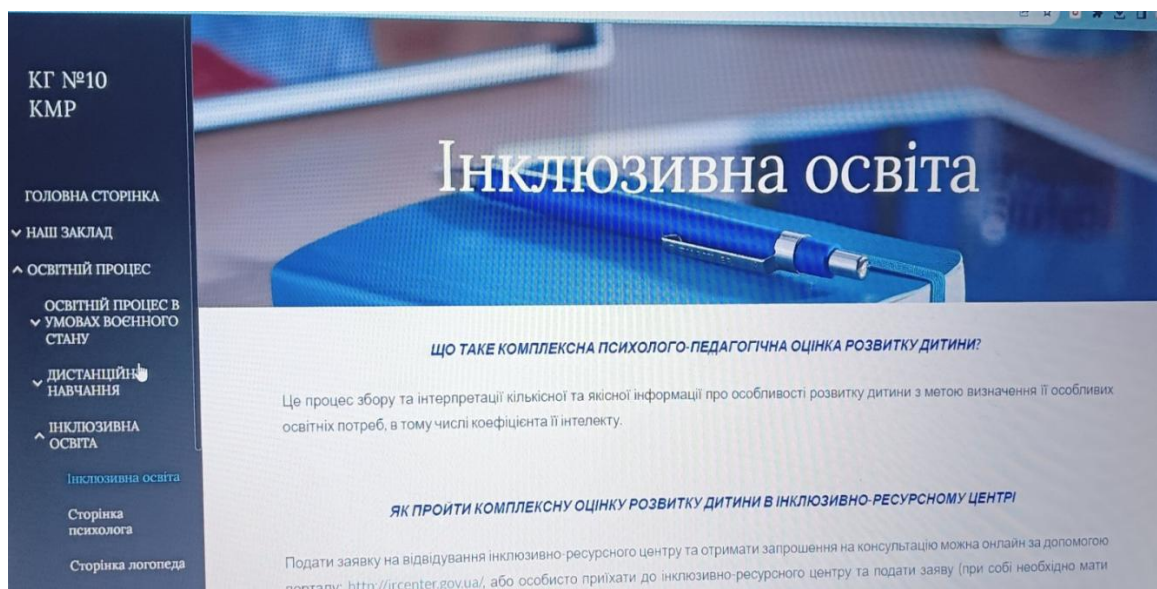

Рис .3.2. Сторінка інклюзивної освіти КГ № 10 на офіційному сайті закладу

Для залучення до програми були взяті учні початкової ланки з інвалідністю отримані в наслідок захворювання і травматизації. У зв'язку повномасштабним вторгненням військ РФ на територію нашої країни та з постійним ризиком ракетного обстрілу корекційна програма проводилася в онлайн режимі на платформі GOOGL Meet.

На початку дослідження нами було проведено проєктивний тест особистих відношень, соціальних емоцій і ціннісних орієнтацій “Будиночки” за О.А.Ореховою відповідно до інструкції.

Згідно зі спостережень на початку тестування у дітей була відсутня мотивація для виконання завдання, але через невеликий проміжок часу нам вдалось зацікавити цікавими іграми, вправами та смаколиками.

За результатами методики “Будиночки” 90% мають низький вегетативний коефіцієнт, у межах 0,51-0,91, що свідчить про стан компенсаторної втоми, який забезпечується періодичним зниженням активності, виснаженням та низькою працездатністю; становить у межах 0,92-1,9 здобувачів освіти, тобто оптимальну працездатність мають 10% учнів (Рис.3.3.).

Рис .3.3. Результати методики “Будиночки”

[розроблено автором]

При визначені диференціації емоцій ми звернули увагу, що 10% дітей мають негативне ставлення до школи та 90% дітей з амбівалентним ставленням.

Наступним кроком було тестування шкільної тривожності Філіпса. Питання тесту дітям надавалися в друкованому вигляді та диктувалися в усній формі. Протягом тестування у дітей виникали труднощі які швидко вирішувалися. Запитання які не були зрозумілі учням уточнювалися та пояснювалися. Після опрацювання результатів тестування можна зробити висновки, що у трьох дітей яких опитували, присутня висока тривожність, що свідчить 82% розбіжностей по всьому тексту дослідження згідно з інструкцією, у однієї дитини 56% розбіжностей по всьому тексту, що свідчить про підвищену тривожність (Рис.3.4.) .

Рис .3.4. Результати тестування шкільної тривожності Філіпса
[розроблено автором]

Отже, здобувачі освіти з інвалідністю які брали участь в дослідженні мають високий рівень тривожності, зниження активності і працездатності, тому виникла потреба у наступному етапу нашого дослідження.

З метою формування навичок соціальної адаптації дітей з інвалідністю нами була проведена соціально-психологічна робота, а саме корекційні заняття з елементами тренінгу: “Вчимося спілкуватись з собою та з оточуючими”.

На першому занятті нами було проведено: вправи для знайомства та організації учнів; рухливі вправи, які розвивають здатність розпізнавати свої емоції та емоції інших; вправи на ауторелаксацію, під час якої діти вчаться розпізнавати особливості мимічної реакції на обличчі своїх однолітків; вправа-етюд “Слухаємо себе” для розпізнання своїх емоцій; малювання на тему “Мій щасливий день”; етюд “Посмішка по колу”

[<https://urok.osvita.ua/materials/psychology/40432/attachment-download/11649/>],

з метою поділитися позитивними емоціями, то що.

Друге заняття складалось з гри для налаштування дітей на роботу; вправа “Музика почуттів” [<https://naurok.com.ua/korekciyno-rozvivalna-programa-dlya-pidlitkiv-zhittya-bez-trivozhnosti-218333.html>] для визначення характеру емоцій які передає музика; вправа для визначення власних почуттів в дану хвилину; вправа для обміну приємними словами, вправа на ауторелаксацію.

Під час третього заняття було проведено: вправа для діагностики характеру групових відносин; вправа “З ким я дружу, а з ким ні” [http://temp.at.ua/index/rozvivalno_korekcijni_vpravi/0-161], в основу даної вправи заложений метод соціометрії, для виявлення потреб дитини в спілкуванні; розігрування в ролях ситуації “Капельюх”, для відпрацювання бажані моделі поведінки в конфлікті; вправа для самоконтролю і саморегуляції.

На четвертому занятті нами було проведені: вправи для привітання учасників тренінгу; вправи для діагностики комунікативних прогалин та розвитку комунікативних навичок; вправи, які допоможуть впевнено висловлювати свої думки людині в очі.

П’яте заняття включає в себе: вправу для привітання; вправа “Моя душевна погода” [<https://naurok.com.ua/korekciyno-rozvivalna-programa-dlya-pidlitkiv-zhittya-bez-trivozhnosti-218333.html>], з метою з’ясування своїх емоцій в різний період життя; вправу для зображення своїх емоцій на аркуші паперу; вправи на релаксацію; вправа “Прощання”.

Під час шостого заняття нами було проведено: вправа для привітання “Компліменти” [<http://simshecon.com/wpcontent/uploads/2020/07/1e4d82e5c50b5b93206d88954808741c.pdf>]; розігрування в ролях ситуації “Одне і теж саме”, з метою навчити відрізняти емоції; вправи для розвитку навичок висловлювати свої емоції без слів, мімікою.

Сьоме, заключне заняття складалося з вправи для привітання; вправ для розпізнання в собі позитивних якостей; вправи на ауторелаксацію; вправа направлена на рефлексію, під час якої були опрацьовані такі питання як:

-Яка вправа тобі сподобалась найбільше?;

-Які емоції ти відчуваєш зараз ?

Проведення корекційних занять мали ефект розвитку з метою формування навичок соціальної адаптації дітей з інвалідністю. Зміст занять передбачає психотехнічні вправи та ігри, які спрямовані на розвиток емоційно-вольової сфери, зменшення тривожності, розвиток навичок соціальної поведінки у дітей молодшого шкільного віку. Протягом занять, згідно спостережень, нам вдалося створити позитивний мікроклімат, стимулювали пізнавальну активність та створювали умови для пізнавальної діяльності дітей які брали участь в експерименті.

В перший день занять діти поводити себе скуто, де-хто відмовлявся виконувати завдання. Вже на третій день можна було побачити позитивну динаміку учнів у взаємодії з педагогом, які на наприкінці заняття мали можливість рефлексувати. На п'ятий день з'явилися улюблені вправи, які на прохання дітей, повторювалися. На сьомий день діти брали участь охоче та висловлювали свої емоції й разом з педагогом підводили підсумки останнього дня занять.

Таким чином в подальшому була проведена повторна діагностика адаптації дітей з інвалідністю в освітньому середовищі. Після наново проведеної методики "Будиночки" можемо зробити наступні висновки: четверо дітей мають оптимальну працездатність. Сформовані навички та як відбувається соціалізація Ставлення учнів до школи покращилось, що свідчить про амбівалентне ставлення лише трьох дітей та одна дитина відзначається з позитивним ставленням.

Повторне тестування "шкільної тривожності Філіпса" дало можливість нам визначити: діти які брали участь у дослідженні мають підвищену тривожність, що свідчить 59% розбіжностей по всьому тексту дослідження

згідно з інструкцією. Отже, після проведеного дослідження 30% дітей мають підвищену тривожність, 60% - оптимальну працездатність, 10% - має стан втоми (Діаграма 3.1.). Згідно з проведеними заключними тестуваннями можна зробити висновки, що використані методи дієві та зменшують рівень тривожності дітей з інвалідністю. Учні, які були малоактивні на початку занять, змінили свою поведінку, стали більш допитливими та впевненішими, зацікавлені в участі у вправах.

Діаграма 3.1. Результати повторних тестувань

За допомогою методик які були використані в дослідженні нам вдалося побачити прогрес формування навичок соціальної адаптації дітей молодшого шкільного віку з інвалідністю в умовах освітнього середовища.

На нашу думку для комфортної та продуктивної роботи з дітьми даної категорії необхідно визначити рекомендації для вчителів.

На основі проведеного дослідження нами були розроблені **рекомендації** для вчителів під час роботи з батьками дітей з інвалідністю, так як для вирішення проблем соціальної адаптації дітей з інвалідністю в умовах освітнього середовища необхідно взаємодіяти з батьками дітей з інвалідністю (Рис.3.5.).

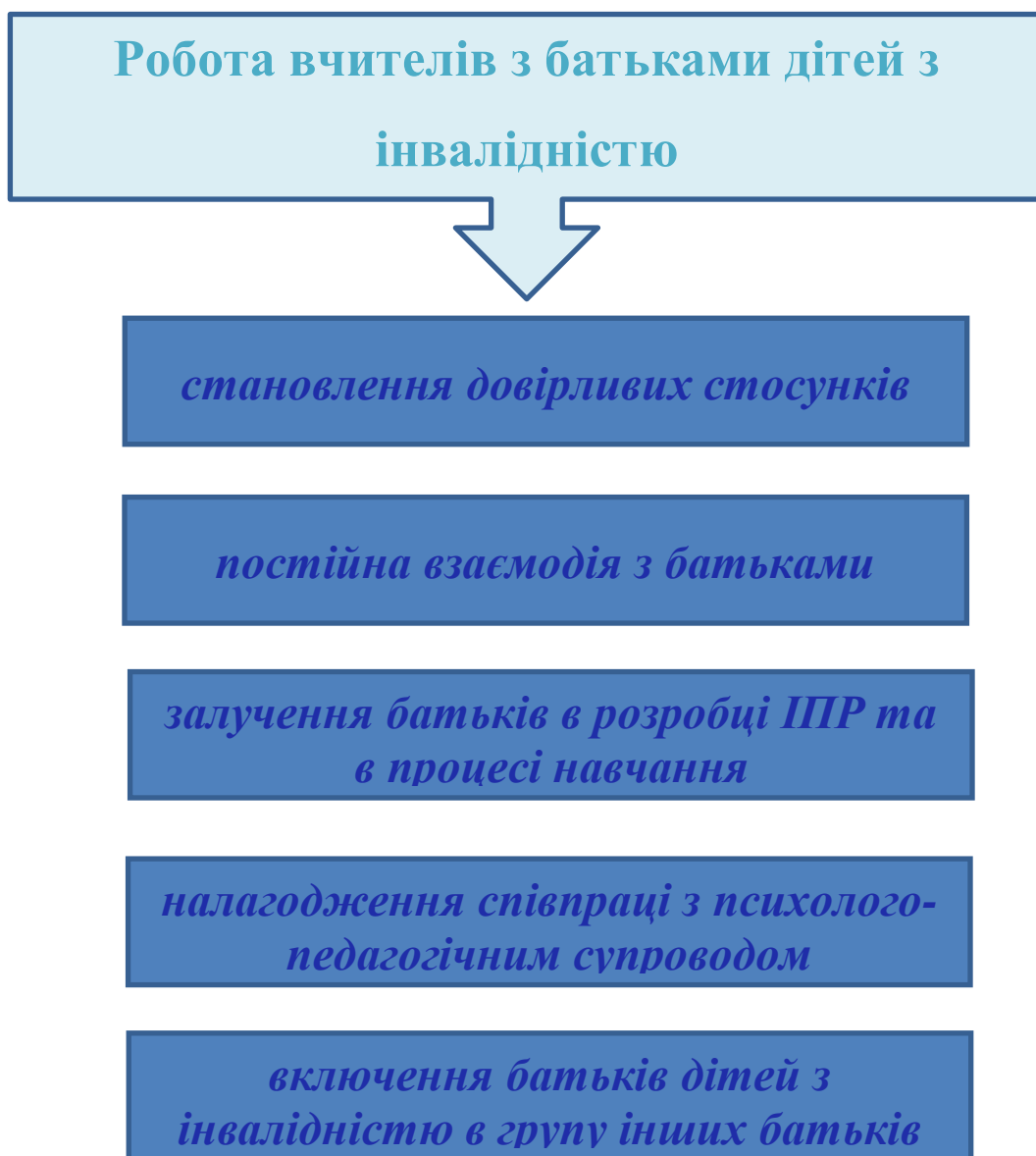

Рис .3.5. Рекомендація для вчителів під час роботи з батьками дітей з інвалідністю

[розроблено автором]

Для успішної роботи з дітьми з інвалідністю педагогу потрібно оволодіти необхідними знаннями та навичками у спілкуванні та комунікації, згідно з вище сказаним, нами було розроблені рекомендації для вчителів у спілкуванні безпосередньо з дітьми з інвалідністю (Рис.3.4.)

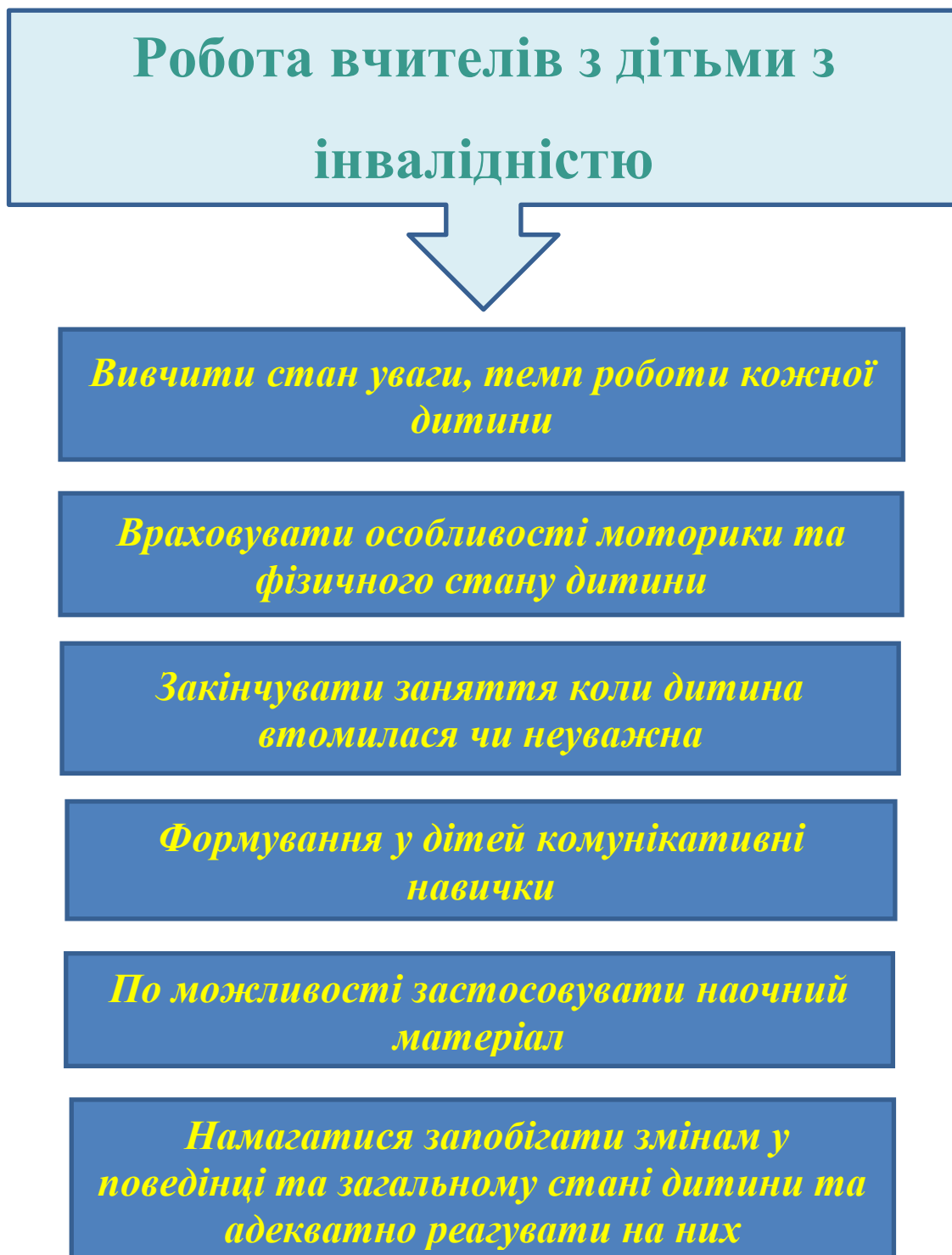

Рис. 3.4. Рекомендації для вчителів

[розроблено автором]

Висновки до третього розділу

Пристосування людини до ситуації або соціального середовища через вміння аналізувати поточну соціальну ситуацію, сприйняття своїх можливостей в ситуації, вміння контролювати та адаптувати свою поведінку відповідно до своєї діяльності, це забезпечує соціальна адаптація.

Успішна соціальна адаптація дітей з інвалідністю вимагає засвоєння соціальних норм і цінностей через безпосередню взаємодію, але для дитини з набутою інвалідністю будь яка взаємодія та комунікація ускладнюється внаслідок низки фізіологічних, психологічних чинників. Незважаючи на сказане для дітей даної категорії дуже важливо навчитися комунікувати з оточуючими для подальшого повноцінного життя в соціумі, для цього в дитині потрібно сформувати навички соціальної адаптації. Нам вдалось підібрати дієві методики які допоможуть здобувачам освіти з інвалідністю оволодіти необхідними навичками для інтеграції в освітнє середовище.

Завдяки проєктивному тесту особистих відношень, соціальних емоцій і ціннісних орієнтацій “Будиночки” та тесту шкільної тривожності Філіпса ми змогли визначити рівень тривожності та емоційний стан дітей які брали участь в дослідженні, це дало нам змогу визначитись з подальшими кроками. Далі нами були проведені заняття з елементами тренінгу “Вчимося спілкуватись з собою та з оточуючими”. За основу було взято психологічні вправи для створення позитивного клімату між дітьми, зниження рівня тривожності, розвитку емоційно-вольової сфери.

Проведене дослідження дало позитивний ефект на адаптивних якостях дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку. Що дає змогу побачити, що діти з інвалідністю потребують постійного спостереження, професійного супровід, компетентної допомоги, толерантного ставлення та розуміння для швидкої й ефективної адаптації в освітньому середовищі.

ВИСНОВКИ

Соціальна адаптація дітей з інвалідністю в умовах освітнього середовища є складною, багатокomпонентною, але в той же час актуальною та важливою темою.

Після аналізу наукової літератури можна зробити висновки, що соціальна адаптація - це пристосування особистості до умов, вимог нового соціуму. Внаслідок успішної адаптації індивід отримує здатність знаходити та вибирати ресурси для реалізації потреб, орієнтуватися в ситуаціях, готовність до взаємодії, але є фактори які утруднюють адаптацію і успішна адаптація стає неможливою. Одним з факторів який розглядається в нашій роботі - це шкільний молодший вік. Шкільний молодший вік - це період адаптації до нового шкільного середовища та змін інтересів, цінностей, розвитку мислення дитини, який ускладнюється анатомо-фізіологічними особливостями. Другий фактор - інвалідність. Діти з інвалідністю є вразливою категорією, яка потребує посиленої допомоги, розуміння і толерантності суспільства.

Основною метою нашої роботи є теоретичне обґрунтування, перевірка ефективності соціально-педагогічних умов, знаходження методів для збільшення вірогідності успішної адаптації для дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку.

Для створення комфортних соціально-педагогічних умов є важливою організація освітнього середовища з ухилом на інклюзивну освіту, яка включає три етапи, а саме : організація просторово-предметного середовища; організація взаємодія суб'єктів освітнього процесу, що передбачає формування позитивного ставлення учнів; відбувається розробка освітньої програми, які враховують індивідуальні потреби дітей з інвалідністю [7]. Данна модель організації освітнього середовища допомагає створити для дітей з інвалідністю умови успішної соціалізації.

З метою подолання дезадаптації дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку нами були проаналізовані та обрані такі методики, як:

оцінювання рівня шкільної мотивації та адаптації за Наталією Лускановою; опитувальник для визначення рівня адаптації дитини до школи Л.М.Ковальової, Н.Н.Тарасенко; методика “Школа звірів”; методика “Будиночки” за О.А.Ореховою, за основу має тест особистісних відносин та соціальних емоцій. Данні методики допоможуть виявити рані ознаки дезадаптації та спроможність засвоєння дітьми з інвалідністю навчальної програми для подальшої успішної інтеграції в освітнє середовище.

В даному дослідженні нами була розроблена програма “Адаптація дитини молодшого шкільного віку з інвалідністю в освітньому середовищі”, яка включає в себе: спостереження метод завдяки якому роблять висновок згідно зі зовнішніми показниками про внутрішні психологічні особливості; проєктивний тест особистісних відношень соціальних емоцій і ціннісних орієнтацій “Будиночки” розроблений О.А.Ореховою (діагностика емоційної сфери дитини, особистісні уподобання та спрямованість мотивації); тест шкільної тривожності Філіпса використовується для вивчення рівня тривожності дітей молодшого шкільного віку. В основі тесту лежить опитувальник який складається з 58 питань; заняття з елементами тренінгу “Вчимося спілкуватись з собою та з оточуючими” спрямовані на зниження рівня тривожності, подолання негативних проявів у спілкуванні, розвиток навичок невербальної взаємодії. Корекційні заняття тривають 7 днів по 30-35 хвилин. Мають за мету зниження рівня тривожності, розвиток комунікативних умінь, сприяння процесу становлення позитивних відносин.

В дослідженні брали участь здобувачі освіти з інвалідністю молодшого шкільного віку Криворізької гімназії № 10 КМР, яка має досвід в інклюзивній освіті.

Після проведених методик ми зробили висновки, що двоє дітей мають негативне ставлення до школи та двох дітей з амбівалентним ставленням; у дітей яких опитували, присутня висока тривожність, що свідчить 82% розбіжностей по всьому тексту дослідження згідно з інструкцією.

Щоб сформувати навички соціальної адаптації дітей з інвалідністю ми провели корекційні заняття із елементами тренінгу “Вчимося спілкуватись з собою та з оточуючими”. До занять входило ряд вправ для знайомства та організації учнів; рухливі вправи, які розвивають здатність розпізнавати свої емоції та емоції інших; вправ на ауторелаксацію, вправа для діагностики характеру групових відносин, для виявлення потреб дитини в спілкуванні, для відпрацювання бажаної моделі поведінки в конфлікті, вправа для самоконтролю і саморегуляції, вправи для діагностики комунікативних прогалів та розвитку комунікативних навичок, розігрування в ролях ситуації з метою навчити відрізняти емоції, вправи для розвитку навичок висловлювати свої емоції без слів, мімікою, вправ для розпізнання в собі позитивних якостей, вправи направлена на рефлексію

Під час занять нам вдалося створити позитивний мікроклімат та умови для пізнавальної діяльності дітей які брали участь в експерименті.

Наступним етапом було проведена повторна діагностика адаптації дітей з інвалідністю в освітньому середовищі. Після наново проведеної методики можна зазначити, що четверо дітей мають оптимальну працездатність, ставлення учнів до школи покращилось, що свідчить про амбівалентне ставлення трьох дітей та одна дитина з позитивним ставленням, діти які брали участь у дослідженні мають підвищену тривожність, що свідчить 59% розбіжностей по всьому тексту дослідження згідно з інструкцією, що свідчить про зменшення рівня тривожності дітей з інвалідністю, нам вдалося побачити прогрес формування навичок соціальної адаптації дітей молодшого шкільного віку з інвалідністю в умовах освітнього середовища.

Для комфортного та успішного процесу адаптації нами були зазначені рекомендації для роботи педагогів з дітьми з інвалідністю та їх батьками під час дистанційного навчання вчителям необхідно проаналізувати індивідуальні програми розвитку дітей, тематичні та календарні плани, скоротити кількість годин та інші важливі аспекти роботи дітьми даної категорії.

Соціальна адаптація молодшого шкільного віку складний та кропіткий процес, але створити умови для успішної адаптації можливо. Після проведеної дослідницької роботи можна зробити висновки, що робота зазначена в програмі допоможе педагогам сприяти адаптації дітей молодшого шкільного віку з інвалідністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О.О. “Соціалізація особистості як соціально-педагогічна проблема” / О. О. Авраменко. / Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Вип. 5. 2013.
2. Ахновська І.О. “Теоретичні засади формування освітнього середовища в контексті економіки знань”: Економіка і організація управління № 4 (32) 2018.
3. Байд Л. Інвалідність та суспільство: навч. посібник. / Л. Байда, О. Красюкова. К. : 2011. - 184с.
4. Бех І. Д. Виховання особистості. / Іван Дмитрович Бех. К.: Либідь, 2008. 838 с.
5. Бойченко В. Л. Організація соціально-педагогічної діяльності з дітьми в освітньому інклюзивному середовищі : магістерська робота / науковий керівник, Ія Миколаївна Шимко. Кривий Ріг, 2022. 64 с.
6. Боярин Л. В. “Теоретичний аналіз вивчення проблеми соціальної адаптації у психологічній літературі”/ Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2013. № 3. С. 54-60
7. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Буселю, К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004, 1440с.
8. Демчук С. Соціальна адаптація слабочуючих школярів у процесі фізичного виховання як педагогічна проблема / Світлана Демчук / Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. - 2013. - № 3 (23). С. 24–27 (Фахове видання України).
9. Дікова-Фаворська О. М. Специфічні групи осіб з обмеженими можливостями здоров'я у фокусі соціології. Житомир : Полісся, 2009.
10. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: [монографія] / А.М. Богущ, Л.О. Варяниця, Н. В. Гавриш та ін.; наук. ред. А.М. Богущ; за заг. ред. Н.В. Гавриш. Луганськ, 2006.

11. Декларація про права інвалідів: Прийнята Організацією Об'єднаних Націй 9 грудня 1975 р. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/rada/>
12. Дефектологічний словник: навчальний посібник / за ред. В.І. Бондаря, В. М. Синьова; [упоряд. В. М. Тімашова]. К.: «МП Леся», 2011. 528 с.
13. Інструкція про встановлення груп інвалідності за 14 листопада 2011р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1295-11#Text>
14. Кисла О. Ф. Корекційна педагогіка : навчальний посібник / О. Ф. Кисла. К. : Кондор, 2015.
15. Концепція “Нової української школи” [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://drive.google.com/file>
16. Коломоєць Т. Г. Формування системи спеціальної освіти для дітей з особливими потребами: соціологічний аспект / Т. Г. Коломоєць / Нова парадигма. 2014. № 123.
17. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. “Інклюзивна освіта: від основ до практики”: монографія. К.: ТОВ “АТОПОЛ”, 2016. 152 с
18. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) ООН [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
19. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 року / Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
20. Кравченко Т. В. Теоретико-методичні засади соціалізації дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи: “Теорія і методика виховання”. Київ : Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, 2010.
21. Кугуєнко Н. Ф. Світовий досвід інтегрування дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітні навчальні заклади / Джерело педагогічних інновацій - управління освіти. Режим доступу: kominternovskiyruo.edu.kh.ua/Files/.../Джерело_Силина_2013

22. Ленів З. П. Особливості діяльності ресурсного центру з інклюзивної освіти в класичному університеті/Тези доповідей XX міжнародної науково-практичної конференції: Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі. К.: Університет «Україна», 2012. С. 50–52.
23. Методчні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами - лист МОН [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/metodichni-rekomendaciyi-shodo-organizaciyi-navchannya-osib-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-list-mon>
24. Психологія людини: Л. С. Виготський та сучасна наука : зб. ст. / за ред. М. В. Папучі. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. Вип. 1. 127 с
25. Плахіна Т.С. “Порівняння процесу соціалізації та адаптації звичайної дитини та дитини з інвалідністю: філософсько-антропологічний аспект/ Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова/ Випуск 36(49), 2016/ с. 167
26. Орєхова О. А. Проективний тест особистісних відносин соціальних емоцій і ціннісних орієнтацій “Будиночки”. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.psih.pp.ua/proektivniy-test-osobistisnih-vidnosin-sotsialnih-emotsiy-i-tsinnisnih-orientatsiy.html>
27. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник /за заг. ред. Колупавої А. А., К.: «А.С.К.», 2012. 308 с.
28. Світлова І. В. Методичне забезпечення соціалізації дітей з ООП засобом сюжетно-рольових ігор : кваліфікаційна робота / І. В. Світлова ; науковий керівник, ст. викладач М. О. Чулошнікова. Кривий Ріг : КДПУ, 2021. 63 с.
29. Сім'я і дитина в умовах інклюзивної освіти: методичні поради батькам щодо сімейного супроводу навчання дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату : навч.-метод. посіб./ред. А. Г. Шевцов, А. В. Романенко, Л. О. Ханзерук, А. В. Чеботарьова ; за заг. наук. ред. А. Г. Шевцова. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2013.

30. Скрипник В. А. Особливості соціально-психологічної адаптації першокурсників з особливими потребами: дис.. канд. псих. наук: Вінниця, 2006. 170 с
31. Соціальна педагогіка: теорія і технології: підручник / за ред. І. Д. Зверєвої. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 316 с.
32. Соціальна робота: Короткий енциклопедичний словник. К.: ДЦССМ, 2002. 536 с.
33. Соціальна робота: технологічний аспект / За заг. ред. А.Й.Капської. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 352 с.
34. Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (09 червня 2022 року, м. Суми). Суми: СумДПУ імені А. С.Макаренка, 2022. с. 326.
35. Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький (Київська область): Домбровська Я.М., 2016. – 473с.
36. Статут ООН від 26 червня 1945 р. Міжнародні документи. Організація об'єднаних націй (ООН)
37. Токарева Н.М. Основи вікової психології: навчально-методичний посібник/ Н. М. Токарева, А. В. Шамне, Кривий Ріг, 2013 - 283 с.
38. Тест шкільної тривожності Філіпса, Електронний ресурс:
<https://social-science.uu.edu.ua/article/543>
39. Шимко І. М. Соціалізація особистості молодшого школяра : навч. метод. посіб / І.М.Шимко, І.О. Талаш. Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2013. 140 с.
40. Шимон Л. П. Розвиток критичного мислення учнів початкових класів / Л. П. Шимон. Вісник Житомирського державного університету. 2009. № 44. С. 164–167.
41. Aubert H. Physiologie der Netzhout. Breslau. 1865. 113 s.

42. Matthews Gareth B. *The Philosophy of Childhood*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1994.
43. World Health Organization and World Bank Group (2011) *World report on disability*. Geneva: WHO. [Google Scholar]
44. Mandemakers JJ, Monden CWS (2010) Чи компенсує освіта вплив інвалідності на психологічний дистрес ? *Soc Sci Med* 71: 288–297. 10.1016/j.socscimed.2010.04.004 [Google Scholar]
45. One health ethics: “What then must we do?”/Joann M. Lindenmayer Joann.Lindenmayer@tufts.edu, Gretchen E. Kaufman, Liv Baker, Simon Coghlan, Fred W. Koontz, Joachim Nieuwland, Kristin L. Stewart, William S.